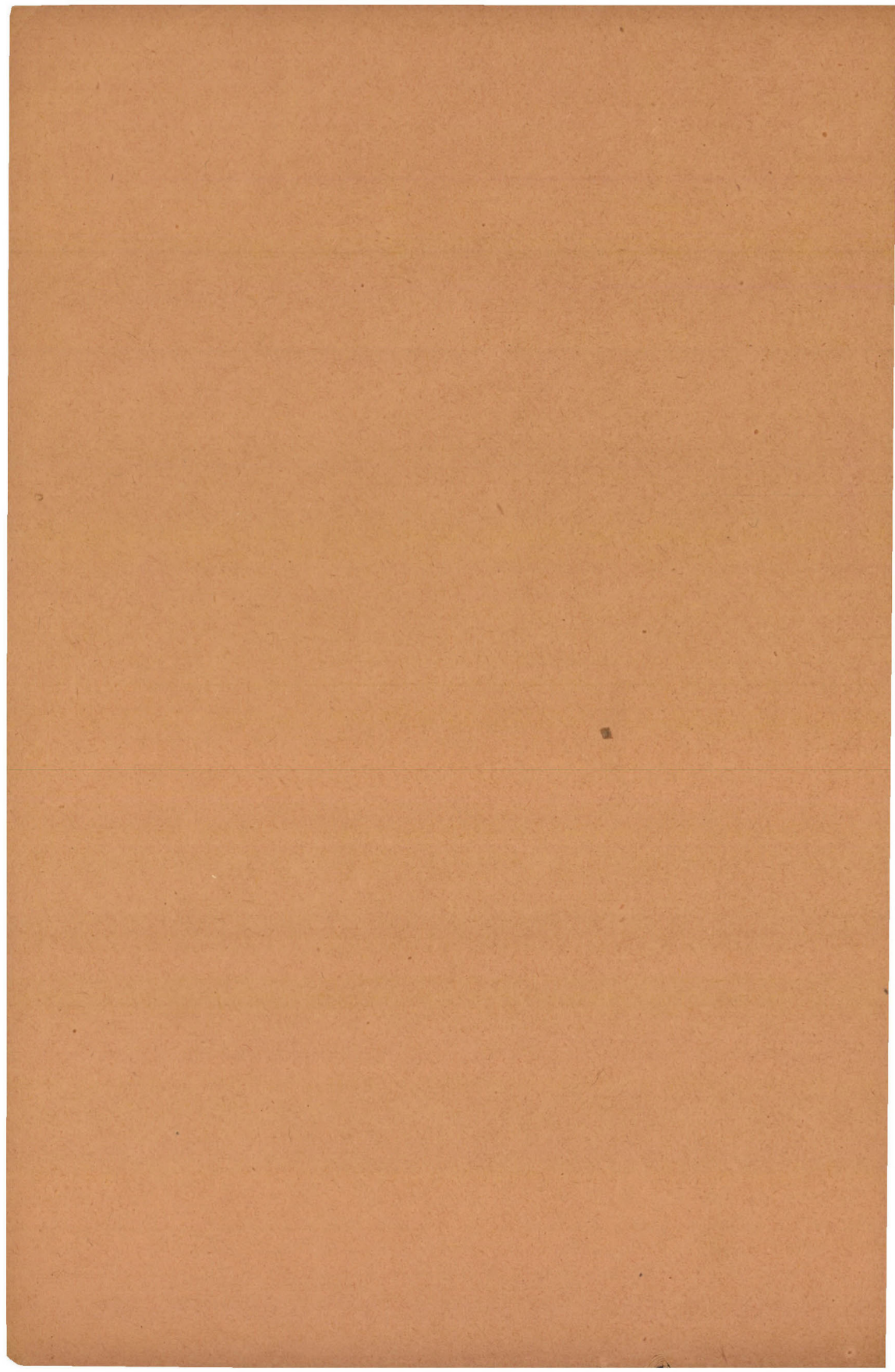

A
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ÉS
A MAGYAR NYELVTUDOMÁNY

ÍRTA
SZINNYEI JÓZSEF
IGAZGATÓ- ÉS RENDES TAG

(BEMUTATTA A M. TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ALAPÍTÁSÁNAK
SZÁZADIK ÉVFORDULÓJÁN
1925. NOVEMBER 3-ÁN TARTOTT ÜNNEPI ÜLÉSBEN)

BUDAPEST
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1925

A
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ÉS
A MAGYAR NYELVTUDOMÁNY

ÍRTA
SZINNYEI JÓZSEF

IGAZGATÓ- ÉS RENDES TAG

(BEMUTATTA A M. TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ALAPÍTÁSÁNAK
SZÁZADIK ÉVFORDULÓJÁN
1925. NOVEMBER 3-ÁN TARTOTT ÜNNEPI ÜLÉSBEN)

BUDAPEST
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1925

1825. november 3-án a megvalósulás stádiumába lépett a Magyar Tudós Társaság, amelyért a lánglelkű *Révai Miklós* annyit küzdött, írásban és nyomtatásban terjesztve az eszmét, levelezgetve író társaival, ide-oda utazva, hogy a befolyásos és a gazdag urak között pártfogókat és adakozókat keressen, folyamodványokat intézve a kormányhatóságokhoz és személyesen kérve magának az uralkodónak kegyes pártfogását is.

Révai legfőképpen a magyar nyelv szabályozásának és fejlesztésének ügyét hordta a szívében, és az ő tudós társaságának is az lett volna első és főfeladata. Óhajlásával és törekvésével nem állott magában; benne volt az korának szellemében és átöröklődött a következő nemzedékre is. Abban az emlékezetes november 3-i kerületi ülésben is sok lelkes szó hangzott el a magyar nyelvnek nemcsak terjesztéséről vagyis jogaiba való beiktatásáról, hanem műveléséről is, és *Széchenyi István* gróf az ő nagy nemzeti ajándékát szintén oly intézet föllállítására ajánlotta föl, «amely a magyar nyelvet kifejti, amely azzal segíti honnosinknak magyarokká neveltetését.» (M. T. Akad. Évk. I. 48.) Az 1827. évi XI. törvénycikk is «a honni nyelv kimívelésére felállítandó tudós társaságról vagyis magyar akadémiáról» szól és bevezetésében azt mondja, hogy «a Karoknak és Rendeknek gondosságok a honni nyelvnek nemcsak terjesztésére, de egyszersmind annak minden tudományok s mestersegek nemeiben lehető kimíveltetésére is» van intézve.

Tehát a magyar nyelv kiművelése vagyis szabályozása és fejlesztése volt az, amit a közóhaj legelső és legfőbb feladataul tűzött ki a Magyar Tudós Társaságnak.

Az «alaprajz»-ban ki volt mondva, hogy «a Magyar Tudós Társaságnak egyedül csak az van téve céljává, hogy munkálódása által hazánkban a tudományok és szép művészségek honni nyelven műveltessenek, s viszont ezek által a nyelv maga csinosulást, fennséget és bővülést nyerjen», továbbá : «Mindenek előtt kötelessége e Társaságnak a honni nyelvet művelni és gyarapítani.»

A Magyar Tudós Társaság hat «tudomány-osztály»-ának elseje a nyelvtudományi volt, de a nyelvművelésben vele együtt tevékenykedett a többi is.

A legsürgősebb szükségletek voltak : a helyesírás szabályainak megállapítása, az irodalmi nyelvet szabályozó nyelvtan és egy nagy szótár. Az első kettőben választani kellett a két nagy ellenfél, *Révai* és *Verseghy* elvei között, s a Tudós Társaság minden habozás nélkül *Révai* követőjévé szegődött. A *helyesírás szabályait* először 1831-ben tagjai számára állapította meg, de már a következő évben a közönség számára is közrebocsátotta. A szabályozó nyelvtan *A magyar nyelv rendszere* cím alatt először 1834-ben, másodszor javítva és bővítve 1847-ben jelent meg. Megindultak mindjárt kezdetben a Nagy Szótár előmunkálatai is. Fölszólították mind a hat osztály tagjait, hogy szedjék össze régebb és újabb könyvekből tudományuk műszavait és adják be betűrendben ; továbbá gyűjtsék — amennyire alkalmuk van — a tájszavakat s a városi és a falusi mesteremberek műszavait. Az előbbi gyűjtésre valamennyi rendes és levelező tag s néhány tiszteletbeli is vállalkozott, és közöttük 782 munkát osztottak ki földolgozásra. Határozatba ment, hogy «amint majd egy-egy osztály készen lesz, annak műszavai kiadatnak, hogy az ekkép közrebocsátandó példányoknak több értelmes hazafiakkal közlése után vélekedéseiket a műszavakról a Társaságnak nem-tagjai is előadhassák . . . Így mintegy az egész ország vevén részt országos köztulajdona minél tökéletesebb összeszerkesztésében, annak gyanúja, mintha önkény s makacsság akarna tolni a nemzetre szükséges műszavakat, elsímuljon, sőt ezeket a műveltségben gyarapodó magyar mind nyelve természete, mind a világos értelem megkívánása útján új kincsül

szavai közé készebben fogadhasssa.» A *műszótárak* közül három jelent meg : a *matematikai* és a *filozófiai* 1834-ben s a *törvénytudományi* jóval később : 1847-ben. Sokan gyűjtöttek tájszavakat és elavult szavakat is. Mikor az előbbiekből már sok együtt volt, az 1834. évi nagygyűlés elhatározta szótár alakjában való közrebocsátásukat, hogy «író és átaljában minden magyar addig is együtt lelhesse azokat haszonvétel vagy legalább megismerés végett, míg későbben a szótárban megjelenének», továbbá, hogy «nem a nyelv törvénye szerint alkotott új magyar szó helyett inkább az ezek közül jobbnak ismertethető vétessék köz folyamatba». Az 1838-ban megjelent *Magyar tájszótár*, amely majdnem négyszáz 8r. lapnyi terjedelmű volt, az imént idézettek szerint szintén a nyelvfejllesztés ügyét akarta szolgálni. Pusztá anyaggyűjtemény volt, s a Tudós Társaság is kimondta, hogy csak annak kell tekinteni ; de mint ilyen is sokáig nélkülözhetetlen forrásmunkájuk volt a későbbi nyelvészeknek.

A nyelvművelés ügyét kívánta előmozdítani a Tudós Társaság első nyelvészeti pályázat-hirdetéseivel is. Ezeknek eredményei lettek a négy kötetben megjelent *Nyelvtudományi pályamunkák*, amelyek a magyar nyelv ragjait és képzőit (1834), gyökérszavait (1838), a magyar szókötés és az «ékes» magyar szókötés szabályait (1846) állították össze.

A mindennapi élet szükségleteire is tekintettel volt a Tudós Társaság, azért adta ki *Magyar-német* és *Német-magyar zsebszótárát*, amazt 1838-ban, emezt 1843-ban.

Révai Miklós az irodalmi nyelv szabályozójának a régi nyelvet, a «veneranda antiquitas»-t tette meg. Szükségessének tartotta ennél fogva a régi nyelvemlékek közrebocsátását kellő magyarázatokkal ellátva. Sorozatukat meg is indította a Halotti Beszéddel és folytatni akarta a Bécsi-kódex kiadásával, de ebben halála megakadályozta. *Kazinczynak* hasonló vállalatából szintén csak az első kötet jelent meg, s a második, amely a Debreceni-kódexet foglalta volna magában, kéziratban maradt. E törekvéseket folytatta a M. Tudós Társaság. Az 1834-i nagygyűlés elhatározta, hogy megindítja a *Régi magyar nyelvemlékek* gyűjteményét, és

1838-ban megjelent az első hatalmas 4r. kötet, benne a Halotti Beszéd és a Bécsi-kódex, mind a kettő terjedelmes bevezetéssel és nyelvi magyarázatokkal. Ezt még két egész és egy csonka kötet követte (1840, 1842, 1846), amelyek három kódexen (Kinizsy Pálné Magyar Benigna imádságoskönyve = Czech-kódex; Tatrosi másolat = Müncheni-kódex; Guary-kódex) kívül különféle tárgyú régi magyar iratokat tartalmaztak. A gyűjtemény szerkesztője *Döbrentei Gábor* volt, s ő a negyedik kötet második füzetét (Egyházi vegyes könyv = Winkler-kódex) is kinyomatta és úgy hagyta utódjára, *Toldy Ferenc*re. Ez rendezte sajtó alá és nyomatta ki az ötödik kötetet, amelynek tartalma a Jordánszky-kódex volt, de mind a kettő csak 1888-ban jelent meg. A M. Tudós Társaságnak 1848-ig ez a nyelvemlékgyűjtemény volt talán legértékesebb tudományos kiadványa, a magyar nyelvtudománynak mind e mai napig megbecsült forrásmunkája.

1839-ben kidolgoztatta a M. Tudós Társaság a nagy magyar szótár szerkesztéséhez való utasításokat, s miután ezek a következő évben *A nagy magyar szótár belső elrendelésének terve* cím alatt megjelentek, mind a hat osztály tagjai megkezdték szótári munkálataikat. A dolgozásnak ez a módja azonban célszerűtlennek bizonyult, azért a Társaság (amely a negyvenes évek elejétől kezdve a M. Tudományos Akadémia névvel is élt) 1844-ben elhatározta, hogy a szótár szerkesztését két szakférfiúra bízva, akiknek egyike a szerkesztő, másika az ellenőrző «vizsgáló». Szerkesztőnek *Czuczor Gergely*t, vizsgálónak pedig *Fogarasi Jánost* választották meg. Egyszersmind elhatározta az 1844. évi nagygyűlés, hogy a munka csupán értelmező szótár legyen, tehát csak egy része a később megírandó Nagy Szótárnak, amely a szavak történetét, elemzését és származását is tárgyalni fogja. A két megbízott azonban túlmént ezen az utasításon s a szavak elemzésébe és más nyelvek szavaival való összehasonlításába is belebocsátkozott, ezt 1847-ben bejelentette a nyelvtudományi osztálynak, és — miután a fölolvastott mutatványok tetszettek — az osztály «kedvesen vevén a szerkesztők e dícséretes buzgóságát» elhatározta,

hogy bejelenti a nagygyűlésnek. Így jött létre *A magyar nyelv szótára*, amelyet a közönség Nagy Szótár néven ismer. A hat vaskos kötetből álló munka kézírata 1861 közepe táján készült el, és kinyomtatása 1861-től 1874-ig tartott. Körülbelül száztizenegyezer cikk van benne, tehát sokkal teljesebb, mint bármely elődje. Sajnos, hogy bírálói a munkának csak gyenge oldalára vetették rá magukat és elmulasztották elismerni, hogy értelmező része jó.

A negyvenes években az Akadémia szolgálatot tett az összehasonlító nyelvtudománynak is. Egy nagytehetségű és erős akarátú magyar ifjú utazgatás közben elvetődött Svédország fővárosába és megismerkedett ottan tartózkodó finnekkel. Szóba került köztük a finn és a magyar nyelv rokonsága, s ő meg akart a dolog felől bizonyosodni. Elkezdte forgatni *Sajnovicsot*, *Gyarmathit*, és egyszerre megtalálta élete célját. Elhatározta, hogy nem nyugszik addig, míg az állítólagos finnugor nyelvrokonság kérdésére meg nem tudja adni a végleges választ, akár igenlőt, akár tagadót. Ez az ifjú *Reguly Antal* volt. Alighogy elhatározása megérlelődött, azonnal elindult célja felé. Négy éven át — előbb Finnországban, azután Szent-Pétervárott — ernyedetlen szorgalommal tanulva és búvárkodva készült Urál-vidéki útjára. Mihelyt ez az Akadémiának tudomására jutott, azonnal megbízásokat adott neki és egy kis anyagi támogatásban is részesítette. A lelkes ifjú ambícióját nagyban növelte az, hogy most már a M. Tudós Társaság megbízottjának tekinthette magát. Eddigi munkálkodásáról és jövőbeli terveiről az Akadémiának részletes jelentést küldött. Ezt egy bizottság megvizsgálván a legnagyobb helyesléssel fogadta és azt ajánlotta az igazgató-tanácsnak, hogy vállalja el *Reguly* utazásának összes költségeit. Az Akadémia szűkös pénzvisszonyai miatt ez nem volt lehetséges, de az 1842. évi nagygyűlésben *Széchenyi István* gróf is lelkesen fölkarolta *Reguly* ügyét és az igazgató-tanáctól ezer pengő forint utiköltséget eszközölt ki számára. Az Akadémia közbenjárásának köszönhetette *Reguly* azt is, hogy a királytól szintén kapott ugyanakkora segélyt. *Reguly* (oroszlósoktól is támogatva) megvalósíthatta tervét, s amiért Stockholmból

elindult, azt elérte : megbizonyosodott arról, hogy a magyar nyelvnek finnugor voltához semmi kétség sem fér. Az Urál és a Volga vidékén bőséges anyagot gyűjtött, egyebek között két olyan rokon nyelvből, amely azelőtt alig volt ismeretes. Fáradozásának eredménye, mihelyt hozzáférhető lett, döntőleg hatott a magyar nyelvhasználat irányára, és sok későbbi nagyjelentőségű tanulmány tisztán vagy legfőképpen az ő gyűjtései alapján jött létre.

* * *

A múlt század derekán a magyar nyelvtudománynak erős lendületet adott *Hunfalvy Pál*. A magyar tudományos-ságnak ez a hatalmas alakja 1850-ben néhány akadémiai tagtársával együtt megindította az Új Magyar Múzeumot, s ennek beköszöntője *Igaz aranybulla* címmel az ő tolla alól került ki. Nagy bátorságra, mélységes hazaszeretetre és bölcseségre valló «intő és buzdító szózat» volt ez, kitűzése a szellemi és az anyagi téren megkezdendő munkálkodás céljainak. Ebben a beköszöntőjében megállapította egyebek közt a magyar nyelvtudomány föladatait is. Nem szabad beérnie a nyelv mostani állapotának vizsgálatával, hanem ki kell terjeszkednie a múltjára és a rokonaira is. Ő maga legfőképpen az utóbbiakkal foglalkozott, de bűvárolta a magyar nyelv történetét is. 1851 elején olvasta föl az Akadémiában *Nyelvészeti nagy tennivalóink s a finn népek régisége* című értekezését; hangoztatta benne, hogy az urál-altaji nyelvészetben a vezérséget nekünk magyaroknak kell magunkhoz ragadnunk; nekünk kell e téren a külföldi tudósok számára utat törnünk; csak ez az egy alkalmunk van arra, hogy magunkat az európai tudománynak szükségessé tegyük. Az első után több éven át úgyszólván szakadatlan sora követte az ő akadémiai értekezéseinek, amelyekben a nyelvhasználat elveit fejtegette, az indogermán, a sémi és az urál-altaji nyelveket jellemezte, majd áttért a finnugor és a török nyelvcsalád jellemzésére, finnugor szövegeket állított össze s a hazai és a külföldi nyelvtudományi mozgalmakat ismertette. Keményen elítélte *Fogarasi János* nyelvfilozófiáját, *Kassai József* erőszakos szóelemzését,

Czuczor Gergelynek «önállási elvét» és «honi álláspontját», amely abban állt, hogy minden szót magyar elemekből állónak magyarázott, még a nyilvánvaló jövevényszavakat is. 1856-ban *Hunfalvy* megindította a *Magyar Nyelvészet* című folyóiratot és az Akadémia támogatásával hat évig tartotta fenn. Ez egyetemes nyelvészeti folyóirat volt; megjelentek benne általános iránycikkek és elvi kérdéseket tárgyalók, továbbá indogermán és sémi nyelvekről szólók is, de legfőképpen mégis a magyar nyelvhasználással és e mellett szorosabb értelemben vett magyar nyelvészeti kérdésekkel foglalkozott. *Hunfalvy* az erős meggyőződés embere volt, s aminek igazságáról meg volt győződve, azt körömszakadtig védte. Abban sohasem kételkedett, hogy a józan nyelvhasználat csakis az urál-altaji nyelvek között keresheti a magyar nyelv rokonait, azért kemény harcokat vívott azokkal, akik az «előkelő» sémi és indogermán rokonságba kapaszkodtak, valamint azokkal is, akik a magyar nyelv «előkelőségét» inkább abban keresték, hogy «eredeti» nyelv, amelynek nincsen semmi néven nevezendő rokona.

1856 elején fölállította az Akadémia az állandó nyelvtudományi bizottságot. Ez az első években csak alkalomadtával járt el a reábizott ügyekben, amilyenek voltak: a helyesírás revíziója, véleményadás a Magyar Nyelvészet pártolásáról, a Corpus Grammaticorum kiadásáról, a Régi Magyar Nyelvmlékek szerkesztéséről stb. Az 1861-i akadémiai év leteltével azonban a bizottság akként szervezkedett, hogy folyton munkálkodhassék; megállapította működése körét és arra kérte az Akadémiát, hogy adjon neki módot egy nyelvészeti folyóirat: a *Nyelvtudományi Közlemények* kiadására. Ez megtörténvén, *Hunfalvy* megszüntette a maga folyóiratát és mint a bizottság előadója az új, immár akadémiai folyóirat szerkesztője lett. Ettől fogva a nyelvtudományi bizottság az egész magyarországi nyelvészeti munkálkodás irányítója és középpontja volt.

Hunfalvy A Nyelvtudományi Közleményekből tizen-négyszer kötetet szerkesztett, mégpedig ugyanabban a szellemben, mint előbbeni folyóiratát. A legtöbb teret az urál-altaji és a speciális magyar nyelvészeti dolgozatok foglalták el, de

hely jutott mellettük indogermán és sémi tárgyú dolgozatoknak, sőt mythologiai és ethnologiai értekezéseknek is. Magának *Hunfalvynak* egyebek közt három nagyon terjedelmes dolgozata jelent meg benne: a *lapp nyelvek grammatikája*, a *kondai vogul nyelv* és az *északi osztják nyelv* ismertetése (nyelvtan, szöveg és szótár), s a két utóbbi egy-egy teljes vaskos kötetet töltött be.

Hunfalvy előadásága idejében jelent meg a *Toldy Ferenc* szerkesztette *Corpus grammaticorum linguae Hungaricae veterum* (1866), amelyben *Sylvester János*, *Szenci Molnár Albert*, *Komáromi Csipkés György*, *Pereszlényi Pál*, *Kövesdi Pál* nyelvтана, *Geleji Katona István* Magyar Grammatikatska-ja, *Szőnyi Nagy István* Magyar Oskolája és néhány helyesírási oktatás meg apróság van híven lenyomtatva.

Már az ötvenes évek vége felé dolgozótársul szegődött *Hunfalvy Pálhoz Benfeynek* nagy reményekre jogosító tanítványa, *Budenz József*. Ez a fiatal göttingai doktor görög-latin filológiai és indogermán összehasonlító nyelvészeti tanulmányokkal foglalkozott s azon az úton volt, hogy majdan mint a klasszikus filológia vagy az indogermanisztika egyik kiválósága fog tündökölni, akit a német egyetemek egymás után iparkodnak egymástól elhódítani. A magyar nyelvvel való véletlen megismerkedés, azután *Schott* és *Boller* urál-altaji tanulmányainak olvasása kitérítette eredeti irányából. Az indogermanistát megragadta az a sok minden, ami neki az urál-altaji nyelvekben új és meglepő volt. Kedve támadt arra, hogy belemerüljön e terra incognitának tanulmányába, s a magyar nyelv mellett a törökséggel is elkezdett foglalkozni. *Hunfalvynak* köszönhetjük, hogy *Budenz* az ő nagy tehetségét, tudását és munkabírást egészen az urál-altaji nyelvek bűvárlatának szentelhette. Ő nyújtott neki módot arra, hogy hazánkba jöhessen és a mienk maradhasson.

Budenz volt az első magyar összehasonlító nyelvész, aki nem autodidakta volt. Az indogermanisztikának *Benfeytől* és más göttingai tanáraitól tanult módszerével fogott hozzá új tanulmányaihoz, és *Hunfalvy* éppen ilyen dolgozótársat óhajtott régóta.

Az a kor, amelyben *Budenz* hazánkban megtelepedett,

az urál-altaji nyelvhasznítás terén még a sötétben tapogatódzás kora volt. Hogy a magyar nyelv az urál-altaji nyelvtörzshöz tartozik, az a komoly nyelvészek meggyőződése szerint kétségtelen dolog volt, de annak a megállapításában *Hunfalvy* is, *Budenz* is ingadozott, hogy a nyelvtörzsnek két családjával, a finnugorral és a törökkel minő viszonyban van. A külföldi nyelvtudósok egészen kétségtelennek tekintették a magyar nyelv finnugor voltát. Minálunk zavaró hatása volt annak, hogy szókészletünkben meglehetősen sok a török nyelvekével egyező elem, s ebben a korban föl sem merült az a gondolat, — amely pedig régebben már föltűnedezett — hogy a szókészletbeli török-magyar egyezéseket másképp is lehetne magyarázni, mint a közös eredettel. Ezenkívül az összehasonlítás anyaga is nagyon szegényes volt még; nem ismerték eléggé a török nyelveket, még kevésbbé a finnugorságot. A magyar nyelvnek éppen a legközelebbi rokonai voltak legkevésbbé ismeretesek; az osztjából két nyelvjárásnak tökéletlen nyelvtana és körülbelül másfélezer szó állott rendelkezésükre a kutatóknak, a vogulból pedig semmi egyéb, mint néhány száz szó.¹

Annak a tisztázására, hogy a magyar nyelv minő viszonyban van a finnugor és a török nyelvcsaláddal, döntőleg hatott *Reguly* hagyatéka. A tudománynak ez a hőse és mártirja a maga elé tűzött cél eléréseért föláldozta viruló ifjúságát, egészségét, szellemi erejét. Hazatérte után már csak árnyéka volt önmönmagának; a nagy tervek, amelyeket még mindig forgatott elméjében, kízó démonokként gyötörték, mert amint munkához látott, azonnal éreznie kellett, hogy tőle már semmi sem telik. A nagy fáradsággal, önföläldozással, keserves nélkülözések között összegyűjtött anyagból semmit sem tudott földolgozni, még csak kiadni sem. 1858-ban bekövetkezett halála után kéziratái Akadémiánk birtokába kerültek. *Hunfalvy* az Urál-vidéki gyűjtések átbúvárlását és földolgozását vállalta magára, a Volga vidékén gyűjtött nyelvi anyagot pedig *Budenz*nek engedte át.

¹ A Witsentől 1690 és 1705 között hollandi helyesírással följegyzett miatyánk nem jöhet számba, mert abban az elferdített vogul szavak közül alig egy párra lehet ráismerni.

*Reguly*nak a vogulok közt gyűjtött anyagából kerekedett ki *Hunfalvynak* 1864-ben megjelent nagyterjedelmű munkája: *A vogul föld és nép mint a Reguly Antal hagyományai* című gyűjtemény első (és egyetlen) kötete. *Reguly*nak azok a szövegei, amelyeket *Hunfalvy* nagy fáradtsággal megtudott fejteni (mert csak egy kis részük volt sorközi fordítással ellátva), megváltoztatták a magyar nyelv hovátartozásáról vallott korábbi nézetét. Most már úgy vélekedett, hogy a magyar nyelv a kétfelé szakadt finnugor nyelvcsaládnak ugor csoportjába tartozik, és legközelebbi rokonai a vogul és az osztják. Az ugor csoport a középső helyet foglalja el a finn és a török nyelvcsoporthoz, de a magyar nyelv közelebb áll a finn nyelvekhez, mint a törökhöz. Nyelvünk szókészletének török elemei között pedig van egy sereg olyan, amelyet a törökből átvettnek lehet, sőt talán kell is tartani, tehát nem ősi közösségnek. Ez nagy haladás volt a korábban vallott nézetekhez képest.

*Reguly*nak Volga-vidéki gyűjtései alapján és a korábban megjelent munkálatok fölhasználásával készültek *Budenz*nek csuvas, cseremisiz és mordvin dolgozatai, amelyeket a Nyelv-tudományi Közleményekben (és részben különnyomatban is) tett közzé. Ezek anyagközlések, nyelvtanok és szótárak voltak.

A *Hunfalvy*-közölte anyag és saját tanulmányai teljesen meggyőzték *Budenz*et arról, hogy a magyar nyelv a finnugor nyelvcsaládba tartozik, s ez a meggyőződése határozott irányt adott további vizsgálódásainak. Azokat az elemeket, amelyeket előbb a magyar-török nyelvrokonság bizonyítékainak tartott, most már egészen más világításban látta és később (1871) fővonásaiban véglegesen tisztázta a magyar nyelv és a török nyelvek viszonyát. Megállapításai alapján ma is azt valljuk, hogy lehet szó a finnugor és a török-tatár nyelvcsalád ősrkonságáról, vagyis mind a kettőnek egy alapnyelvből, az ú. n. urál-altaji alapnyelvből való fejlődéséről, de nem lehet beszélni külön magyar-török nyelvrokonságról; szókészletünk török elemei átvétel útján kerültek bele nyelvünkbe, mégpedig a legrégebbek az ó-csuvas nyelvből.

*Budenz*nek rendkívül nagyarányú irodalmi munkássága

legeslegnagyobbrészt Akadémiánk keretében folyt le. A Nyelv-tudományi Közleményeknek előbb *Hunfalvy* mellett, később mint szerkesztőjük legtermékenyebb írójuk volt, s amint a folyóiratot átvette, tárgykörét egészen az urál-altaji nyelvekre szorította. Bámulatos munkabíráásával föl tudta ölelni az urál-altaji nyelvtörzsnek minden ágát, de fegyelmezett-ségénél fogva ereje javát a mi szempontunkból legfontosabbra, a finnugorra fordította. Éles szemmel való átvizsgálása után mindennek, ami az ő korában megvolt, és számtalan részlet kidolgozása után született meg az ő két alapvető munkája: a *Magyar-ugor összehasonlító szótár* (1873—1881) és *Az ugor nyelvek összehasonlító alaktana* (1884—1894).¹ Két hatalmas munka, évek hosszú során át hangyaszorgalommal folytatott bűvárkodás eredményei. Megjelenésük óta évtizedek teltek el, de még most is folyton forgatjuk mind a kettőt, és nem jelenik meg sem hazánkban, sem külföldön olyan finnugor összehasonlító nyelvészeti tanulmány, amelyben idézve ne volnának. Ebben a két munkában volt először tüzetesen bebizonyítva a finnugor nyelvek összetartozása és a magyar nyelvnek finnugor volta.

A török-magyar nyelvrokonság kérdése még egyszer napirendre került az Akadémiában. 1882-ben megjelent *Vámbéry Ármin*nak *A magyarok eredete* című terjedelmes munkája, amelyben a szerző a magyar nyelv finnugor voltának megcáfolását s a magyar-török nyelv- és fajrokonság bebizonyítását kísérelte meg. A munka nagy föltűnést keltett nemcsak tudós-körökben, hanem a nagy közönség körében is. Több évig tartó élehangú vitatkozást vont maga után, amelyben *Hunfalvy*, *Budenz*, *Vámbéry*, *Barna Ferdinánd* és az Akadémián kívül az ifjabb nyelvésznemzedéknek néhány tagja vett részt. A vitatkozásból a finnugor nyelvrokonság elmélete diadalmasan került ki. 1895-ben *Vámbéry* is elismerte legyőzött voltát, azt írván: «A balítélettől ment kutatónak ma már nem lehet kétsége, hogy a magyar nyelv alapépülete ugor» (értsd: finnugor).² Ezzel a török-magyar nyelvrokonság mindenkorra el volt földelve.

¹ Itt ugor a. m. finnugor.

² *A magyarság keletkezése és gyarapodása*. 94. l.

Régi hagyományaihoz híven az Akadémia a nyelv-művelés ügyét is újra fölkarolta, midőn szükségét látta a beavatkozásnak. A nyelvújítás szertelenségei ellen már a neológusok közül is fölzúdultak néhányan, s az ő táborukból harsant föl az a kiáltás, hogy «eddig és ne tovább!» Akadémiai körökben is egyre többen meg többen hangoztatták, hogy gátat kell vetni a korcsalkotások és a készakarva vagy vétségből átültetett idegenszerűségek elburjánzásának. A hatvanas évek közepén az Akadémia pályadíjat tűzött ki a nyelvújítás óta divatba jött idegen és hibás szólásmódok bírálatára és az újítás helyes módjainak megállapítására. A pályázat eredménye — többszöri sikertelen megismétlés után — 1872-ben *Ponori Thewrewk Emil*nek *A helyes magyarság elvei* című megjutalmazott és *Imre Sándornak* *A magyar nyelvújítás óta divatba jött idegen és hibás szólások bírálata* című dícsérettel kitüntetett munkája volt. (Mind a kettő a következő évben jelent meg.)

A nyelvtudományi bizottság 1871-ben egy *Magyar Nyelvőr* című folyóirat megindítására kért és kapott az Akadémiától anyagi támogatást. A folyóirat, amelynek rendeltetése ki volt fejezve a címében, a következő év elején meg is indult, s az Akadémia azután is három évtizeden át rendes segélyezésben részesítette. A Magyar Nyelvőr szerkesztőjének a nyelvtudományi bizottság *Szarvas Gábort* választotta meg, aki rátermettségét a magyartalanságokról írt két korábbi értekezésével megmutatta. *Szarvas Gábor* egyike volt a leg-határozottabb egyéniségeknek; nyelve törőlmetszett magyarság volt, s a tollat mesterien forgatta. A nyelvújítás híveinek félelmes ellenfelük volt; féltették tőle a megújított nyelvet, túlzónak mondták, aki minden új szót ki akar pusztítani s az irodalmi nyelvet el akarja szegényíteni és parasztosítani. Megindult a küzdelem a Nyelvőr ellen az irodalomban és az Akadémiában. *Toldy Ferenc*, *Fogarasi János*, *Ballagi Mór*,[†] *Brassai Sámuel*, *Imre Sándor* hevesen támadta a fiatal «ósdiaikat», ahogy az orthológusokat csúfolták, de *Szarvas Gábor* és társai diadalmasan vertek vissza minden támadást. A neológusok és az orthológusok harcai az irodalomban minduntalan fölújultak és ébren tartották a jó ma-

gyarság iránti érdeklődést. A Nyelvőrt nagyon sokan olvasták, és rendkívül nagy hatása volt nemcsak a szépirodalom, hanem a tudomány és a hirlapirodalom nyelvére is.

De a Nyelvőr gárdája nemcsak a nyelvújítás «fattyúhajtásait» nyesegette s az «idegen csemetéket» irtógatta, nemcsak jó magyarságra tanított. Neki nem lehetett a pusztá «nyelvérzék»-re támaszkodnia, amelynek mindentudó és mindenható voltát annyiszor és annyi gúnnyal lobbantotta szemükre a neológusoknak. Neki nyelvtudomány is kellett: a régi nyelvnek és a népnyelvnek alapos ismerete s annak a tudása, hogy mi hogyan fejlődött, mi honnan való. A Nyelvőr a szorosabb értelemben vett magyar nyelvtudomány minden ágának buzgó művelője lett, s írói fölvirágoztatták és nagyra növelték ezt a tudományt.

Ami *Hunfalvy Pálnak Budenz József* volt, az volt *Szarvas Gábornak Simonyi Zsigmond*. A Nyelvőr megindulásától kezdve kerek ötven esztendeig talán egyetlen olyan füzet sem jelent meg, amelyben ott ne lett volna a neve egy vagy több kisebb-nagyobb közlemény alatt, *Szarvas Gábor* halála után pedig a címlapra is odakerült mint szerkesztőé. A magyar nyelvtudománynak alig van olyan területe, amelyet ne művelt volna. Legsajátosabb működési tere a mondattan volt. Ezt művelte legnagyobb kedvvel és legrészletesebben, s ezen a téren köszönhetünk neki legtöbbet.

Mondattani tudományos előmunkálat nem sok volt. *Brassai Sámuel* írt egy nagyon terjedelmes tanulmányt *A magyar mondat* cím alatt (1860, 1863) és egy kisebbet *A magyar bővített mondat* címmel (1871), amely utóbbi a jelzőkről szól. A magyar igeidőkkel foglalkozott *Hunfalvy Pál* (1857, 1858, 1860, 1862), *Fogarasi János* (1858, 1862) és akadémiai pályadíjjal kitüntetett munkájában *Szarvas Gábor* (1872); a szórenddel *Fogarasi János* (1838, 1860) és *Arany János* (1873), a tárgyas ragozás használatával *Lehr Albert* (1874). — *Simonyi* kisebb értekezéseken kívül *a kötőszókról s egyúttal az összetett mondatokról* szóló háromkötetes (1881—83), *a határozókról* szóló kétkötetes (1888—92), *a szórendről* (1902) és *a jelzőkről* (1913) írt egy-egy kötetes munkájával gyarapította mondattani irodalmunkat. Mondattani tanul-

mányait összefoglalta és kiegészítette egy *teljes magyar mondattanban*, de ez eddigelé még nem jelent meg. Rajta kívül sokan foglalkoztak mondattani kérdésekkel, s részint az akadémiai értekezések és más kiadványok sorozatában, részint a Nyelvtudományi Közleményekben és a Magyar Nyelvőrben számos idevágó kisebb-nagyobb értekezés és munka látott napvilágot.

Simonyi foglalkozott hang- és alaktani kérdésekkel, jelentéstannal, szófejtéssel, jövevényszavak kimutatásával és a nyelvhelyesség kérdéseivel is. Nagyobb munkái közül ki kell még emelnem a *Tüzetes magyar nyelvtan* első (és egyetlen) kötetét (1895), amelyet *Balassa József* közreműködésével írt. Az Akadémia könyvkiadó vállalatában jelent meg *A magyar nyelv* című kétkötetes munkája (1889), a művelt közönségnek szánt, igen vonzóan megírt népszerűsítő könyv. *Szarvas Gáborral* együtt szerkesztette a *Magyar nyelvtörténeti szótárt*, amelynek kiadása 1888-ban kezdődött meg és 1893-ban fejeződött be. Ez a háromkötetes monumentális munka, amely a nyelvújítás előtti irodalmi szókészlet gyűjteménye, rendkívül nagy termékenyítő hatással volt a nyelvtudományra.

A Magyar Nyelvtörténeti Szótárral indult meg az Akadémia tudományos szótárainak sorozata. Követte az új *Magyar tájszótár*, két vaskos 4r. kötet (1893—1901), amelynek szerkesztője ¹ kritikával dolgozta föl a nyomtatásban megjelent tájszógyűjteményeket és -közléseket, továbbá a népköltési gyűjteményeket s ezeken kívül tetemes kézirati anyagot is. A szótár nyomtatása közben és befejezése után a szerkesztő még egy jókora kötetre való anyagot jegyzett össze, de ez még kiadatlan.

A Magyar Nyelvtörténeti Szótárhoz való pótlék a *Magyar oklevél-szótár* (1902—1906), régi latin oklevelekben és egyéb iratokban előforduló magyar szavak gyűjteménye. Legnagyobb részüket *Szamota István* gyűjtötte, a szótárra szerkesztés munkáját pedig *Zolnai Gyula* végezte.

Az Akadémia 1904-ben pályadíjat tűzött ki egy magyar etimológiai szótárból való próbadolgozatra s az alapul szol-

¹ Színnyei József.

A főtítkár.

gáló elvek rövid kifejtésére. A megjutalmazott pályamunka szerzőit, *Gombocz Zoltánt* és *Melich Jánost* 1906-ban megbízta a munka kidolgozásával, s 1914 elején megjelent a *Magyar etymologiai szótár* első füzeté, utána pedig 1918 közepéig még hat, összesen hetven 4r. ív. A munka az egész magyar szókészletet fölöleli, tehát magában foglalja az irodalmi és a köznyelv szókészletén kívül a tájszavakat is, valamint a tulajdonnevek közül is azokat, amelyeknek nyelvészeti vagy történelmi fontosságuk van. Ez a mintaszerű módszerrel és szigorú kritikával készülő szótár — ha ilyen arányban sikerül folytatni és befejezni — a magyar tudomány nagyszabású alkotásai között a legelsőek sorába fog tartozni.

1898-ban föllállította az Akadémia az állandó szótári bizottságot. Elnöke *Szily Kálmán*, a magyar szótörténet nagy-érdemű búvárlója lett, aki az Akadémiának nyelvtörténeti munkásságát mint tervező, irányító, ösztönző és támogató is jelentékenyen előmozdította. Az új *Nagy Szótár*hoz való anyaggyűjtés a következő évben megkezdődött. Vezetője előbb *Zolnai Gyula* bizottsági előadó volt, s az ő tisztségét később *Tolnai Vilmos* vette át. A gyűjtés munkájának nagyját jelenleg tizenkét középiskolai tanár végzi, akiket a vallás- és közoktatásügyi miniszter Akadémiánk kérésére szolgáltatételre a szótári bizottsághoz osztott be; a belső munkatársakon kívül azonban külsők is szolgáltatnak adatokat. A gyűjtők 26 év alatt 3208 művet dolgoztak föl, s az eddig összeírt szótári adatok száma meghaladja a harmadfél milliót.

Kiadott az Akadémia az utóbbi évtizedekben két gyakorlati célú szótárt is. Az egyik a szükségtelen idegen szavak elkerülésére szolgáló *Magyarító szótár* (1900), amelyet a nyelvtudományi bizottság közreműködésével *Tolnai Vilmos* szerkesztett. A másik *Frecksay János* nagyterjedelmű munkája, a *Mesterségek szótára* (1912), ötven iparág leírásával; célja a műhelyek felemás nyelvének megmagyarosítása.

A nyelvtudományi bizottság 1872-ben elhatározta, hogy a Régi Magyar Nyelvemlékeknek, amelyeknek példányai már elfogytak, legfontosabb részeit, nevezetesen a Bécsi- és a Müncheneri-kódexet újra kiadatja. A következő évben ezt a

határozatát úgy módosította, hogy annak a két kódexnek új kiadása csak első kötete legyen egy nagyobb gyűjteménynek, amely valamennyi kódexünket magában foglalja. Így indult meg 1874-ben egy háromtagú szerkesztő-bizottság (*Budenz József, Szarvas Gábor és Szilády Áron*) vezetése és fölügyelete alatt a *Nyelvveléktár*, és kiadása 1908-ban fejeződött be. Ez a nagybecsű gyűjtemény 15 kötetre terjed és 46 kódexet, illetőleg kódextöredéket foglal magában. Legnagyobb részét (13 köt.) *Volf György* adta ki és látta el bevezetésekkel, amelyekben pontosan le vannak írva a kódexek és el van mondva a történetük.

Minthogy a Nyelvveléktárnak egyes kötetei, mégpedig éppen a legfontosabb kódexek közül valókat tartalmazók elfogytak, a nyelvtudományi bizottság 1910-ben új, teljesebb nyelvvelékgyűjtemény kiadását határozta el és kidolgozta a tervezetét. Ebből a gyűjteményből is megjelent már egy kötet első fele (1916), amelyben *Mészöly Gedeon* a Bécsi-kódex szövegét és latin eredetijét adta ki a legteljesebb paleografiai pontossággal; kiegészítő része: a bevezetés meg a nyelvtani és szómutató kéziratban készen van.

A XVI. századból való nyomtatott nyelvvelékek közül hármát az eredetihez lehetőleg hű utánzatban tett az Akadémia könnyen hozzáférhetővé: *Szent Pál leveleinek Komjáthy Benedektől származó fordítását*, a legelső tisztn magyar szövegű nyomtatott könyvet (1883), *Szegedi Gergely Énekes könyvét* (1893) és *Pesthy Gábor Új testamentumát* (1895). Mind a hármát *Szilády Áron* adta ki.

Az újabb időben fölfödözött összefüggő nyelvvelékek: a *Königsbergi Töredék Szalagjai* (1894), a *Gyulafehérvári Sorok* (1898) és az *Ómagyar Mária-Síralom* (1923) az Akadémiában kerültek bemutatásra.

A magyar nyelv szókészletének régi emlékei közül közrebocsátotta az Akadémia a *besztercei* (1892), a *schlägli* (1894) és a *Murmellius-féle szójegyzéket* (1896), a *gyöngyösi* (1898) és a *brassói szótártöredéket* (1905), *Sziksai Fabricius Balázs szójegyzékét* (1906) és *Calepinus szótárát* (1912); részint külön kiadványokban, részint folyóiratokban jelentek meg a *schlägli* (1894), a *Szalkay László-féle* (1895), a *gyöngyösi*

(1898), a *németújvári* és a *budapesti glosszák* (1910). E kisebb-nagyobb szógyűjtemények tetemes anyaggal járultak hozzá a régi magyar nyelv ismeretének gyarapításához. Kiadóik *Finály Henrik*, *Szamota István*, *Szilády Áron* és *Melich János* voltak. Ez utóbbi társunk megírta a *magyar szótárírodalomnak* a legrégibb szójegyzékektől *Páriz-Pápai Ferenc* szótáráig terjedő történetét is (1907).

Nem nyelvészeti célra készült kiadványok ugyan a *Magyar leveles tár* (1861, 1879), a *Régi magyar költők tára* (1877—1921) és *A budai basák magyarnyelvű levelezése* (1915), de ezek a magyar nyelvtörténet kutatójának is nagyértékű anyaggyűjtemények, főleg azok a kötetek, amelyekben a szöveg nem a kiadó olvasása szerint átírva, hanem betűről-betűre az eredeti szerint van közzétéve.

Nyelvemlékeink a könyvnyomtatás koráig cím alatt *Zolnai Gyula* 1894-ben kiadott egy nyelvemlék-anthológiát, amelyben a nyelvemlékek ismertetésén és a mutatványokon kívül teljesen hű hasonmások, nyelvi és történeti magyarázatok vannak.

A kegyelet adóját kívánta leróni Akadémiánk azzal, hogy a magyar nyelvtörténet legelső bűvára, a nagy *Révai* halálának századik évfordulóján (de 1908 évszámmal) kiadta az *Elaboratio grammatica Hungarica*nak harmadik kötetét, amelynek kézírata legnagyobb részben reánk maradt és meg van őrizve a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.

A magyar nyelvtörténeti tanulmányok sorát *Hunfalvy* és *Budenz* értekezései nyitották meg a Magyar Nyelvészetben. A hozzáférhető anyag gyarapodtával egyre élénkebbé vált e téren a munkásság. Mondattanban, szótanban, hangtanban mindenütt ott volt a nyelvtörténeti háttér. A németországi ú. n. újgrammatikus iskolának az a tétele, hogy a hangtörvények kivételnélküliek, minket is beható hangtörténeti vizsgálódásokra készítetett. Az utóbbi három évtizedben különösen a régi magyar magánhangzórendszer történetével foglalkoztunk sokat. *Hogy hangzott a magyar nyelv az Árpádok korában?* — ez volt a címe egy 1895-ben fölolvasott akadémiai értekezésnek,¹ amelynek végső következtetése idő

¹ Szerzője Szinnyei József.

A főtítkár.

múltával megdőlt ugyan, de volt benne egy új megállapítás, amely a magyar hangtörténet terén való munkásságra termékenyítően hatott. A kérdés körül harminc év alatt egész kis irodalom támadt, s ennek termékei közül *Melich János* és *Gombocz Zoltán* értekezéseit kell kiemelnem. Most a magyar magánhangzóknek ősmagyar és ómagyar korbeli története már jóformán tisztázva van.

A nép nyelvéből való anyaggyűjtést — mint láttuk — az Akadémia kezdettől fogva egyik főadatának tekintette, s mindjárt az első években meg is volt a látható eredménye. Népryelvi közlemények a Magyar Nyelvészetben és a Nyelvtudományi Közleményekben is megjelentek, de a népryelv kincsanyagjának legfőbb kiaknázója a Magyar Nyelvőr volt. Minden füzetében közölt tájszavakat, szólásokat, közmondásokat, meséket, mondákat, dalokat, ráolvasásokat, babonákat stb., és megjelent benne egy csomó nyelvjárastanulmány. Az itt és egyebütt közzétett bőséges anyag s kérdőívekkel beszerzett adatok alapján írta meg *Balassa József* *A magyar nyelvjárások osztályozása és jellemzése* című munkáját (1891). — Mikor az új M. Tájszótárnak már utolsó füzetei voltak megjelenőben, a nyelvtudományi bizottság (1900-ban) újabb tájszógyűjtést indított meg a pótlékkötet számára. Több fiatalembert küldött ki a nyári hónapokban az ország különféle vidékeire, s e néhány éven át folytatott gyűjtés eredménye a tájszavakon kívül több nyelvjárastanulmány lett.

Sokat foglalkoztak nyelvészeink a magyar nyelvben meghonosodott idegen szavak kimutatásával is. A *Budenztől* összeállított *török* jövevényszavak számát *Munkácsi Bernát* szaporította, s ugyanő kiadott egy vaskos kötetet, amely nyelvünknek *árja* és *kaukázusi* elemeiről szól, bevezetésül a kérdés történetét bocsátván előre (1901). A *szláv* jövevényszavakkal legtöbbet *Asbóth Oszkár* és *Melich János* foglalkozott, s az utóbbinak *Szláv jövevényszavaink* című nagy munkájában (1903, 1905) sikerült Árpád-kori művelődéstörténetünknek két fontos kérdését: a magyar nyelv keresztény terminológiájának s a latinbetűs írás eredetének kérdését tisztázni. Sok szónak *német* eredetét *Szarvas Gábor*

derítette ki. Német jövevénytiszavainknak lehetőleg teljes összeállítását *Melich Jánostól* kaptuk (1895), és ő nyomozta ki, hogy a legrégibbek mely nyelvterületekről valók (1900); kimutatta továbbá egy akadémiai értekezésében, hogy egy-néhány *ó-francia* szó is meghonosodott a magyarban (1914). Az *olasz* szavak kimutatásával legtöbbet *Kőrösi Sándor* foglalkozott, az *oláh* szavakat pedig először *Edelspacher Antal* állította össze (1876), s utóbb még egyszer (1893—94) tárgyalás alá kerültek.¹ Viszont nem maradt el annak a kimutatása sem, hogy mely magyar szavak honosodtak meg más nyelvekben.

A finnugor nyelvészet terén 1877-től kezdve *Budenz* mellett dolgoztak az ő tanítványai is. Dolgozataik sorát *Simonyi Zsigmond* nyitotta meg a *finnugor módalakokról* szóló értekezésével, s két évtizeddel utóbb munkába állott a harmadik nyelvésznezmedék is. Az Akadémia, amely a finn nyelv tanulásának előmozdítására már régebben kiadott két munkát (1859-ben *Fábián István Finn nyelvtanát* és a 1861-ben *Hunfalvy Pál* terjedelmes *Finn olvasókönyvét*), 1884-ben közrebocsátott egy *Finn-magyar szótárt*,² amely az akkori irodalmi nyelv és a népköltészet szókészletét foglalta magában. Akadémiánk támogatásával tanulmányutakat tett *Halász Ignác* és *Munkácsi Bernát*. Az előbbi, a szorosabb értelemben vett magyar nyelvészetnek is érdemes munkása, három ízben (1884, 1886, 1891) járt a svéd- és norvégországi lappok között, s gyűjtéseinek eredményei szövegkiadások, nyelvtanok, szótárak és nyelvjárás-leírások lettek (1885—1901), amelyek korábbi (1881, 1883) lapp nyelvtanaihoz csatlakoztak. *Munkácsi Bernát* 1885-ben a votjakok földjén gyűjtött népköltési termékeket és szótári anyagot, s e gyűjtésének eredményeként jelentek meg azután a *Votják népköltészeti hagyományok* (1887) és *A votják nyelv szótára* (1896), egyike a legnagyobb finnugor szótáraknak. Még nagyobb és reánk nézve sokkal becsesebb eredménnyel járt az ő második, szibériai tanulmányútja, amelyre 1888 tavaszán indult el.

¹ Tárgyalta Szinnyei József.

A főtítkár.

² Szerzője Szinnyei József.

A főtítkár.

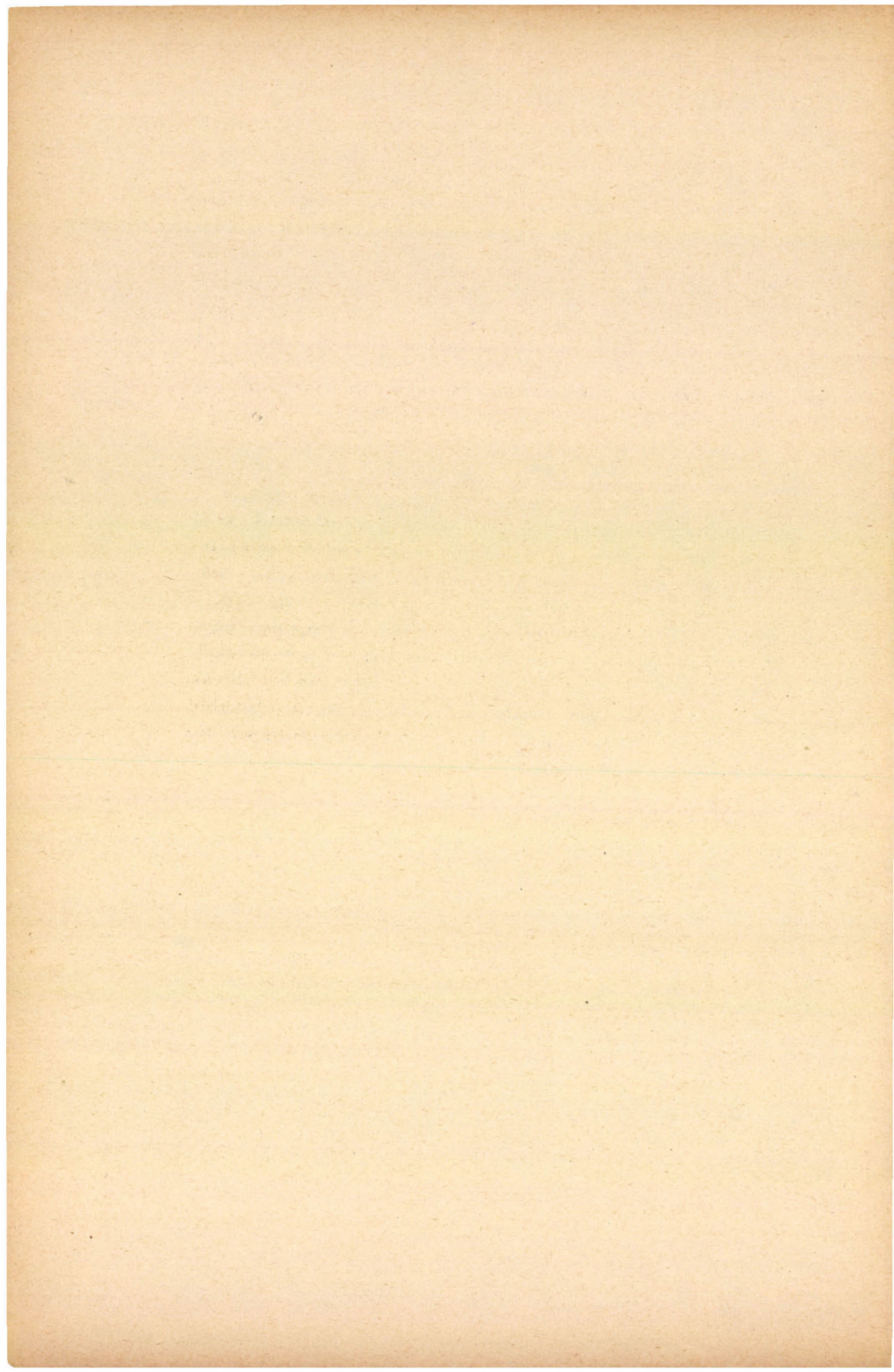
Sokat szenvedve és nélkülözve bejárta a vogulok-lakta óriási területet, gyűjtött temérdek népköltési terméket és szótári adatot s megfejtette *Reguly* gyűjtéseinek azt a tetemes részét, amely egy félszázadig holt kincs volt, mert a hozzávaló magyarázatot *Reguly* magával vitte a sírba. A *Vogul népköltési gyűjtemény* (1892—1921), amely a vogulok népköltészetéről és ősi hitvilágáról szóló bevezetésekkel s a szövegekhez csatolt tárgyi és nyelvi magyarázatokkal együtt harmadfélezer lapnál többre terjed, egy kihalóban levő nép szellemi termékeinek gazdag tárháza s a nyelvészre és a folkloristára nézve egyaránt rendkívül becses. *Munkácsi* szibériai tanulmányútjának másik eredménye a *vogul nyelvjárások szóragozásának* ismertetése (1894). A népköltési gyűjtemény alapján két *vogul szójegyzék* készült és jelent meg (*Szilasi Mórícé* 1896 és *Trócsányi Zoltáné* 1910), magának *Munkácsinak* nagy vogul szótára pedig készülóban van.

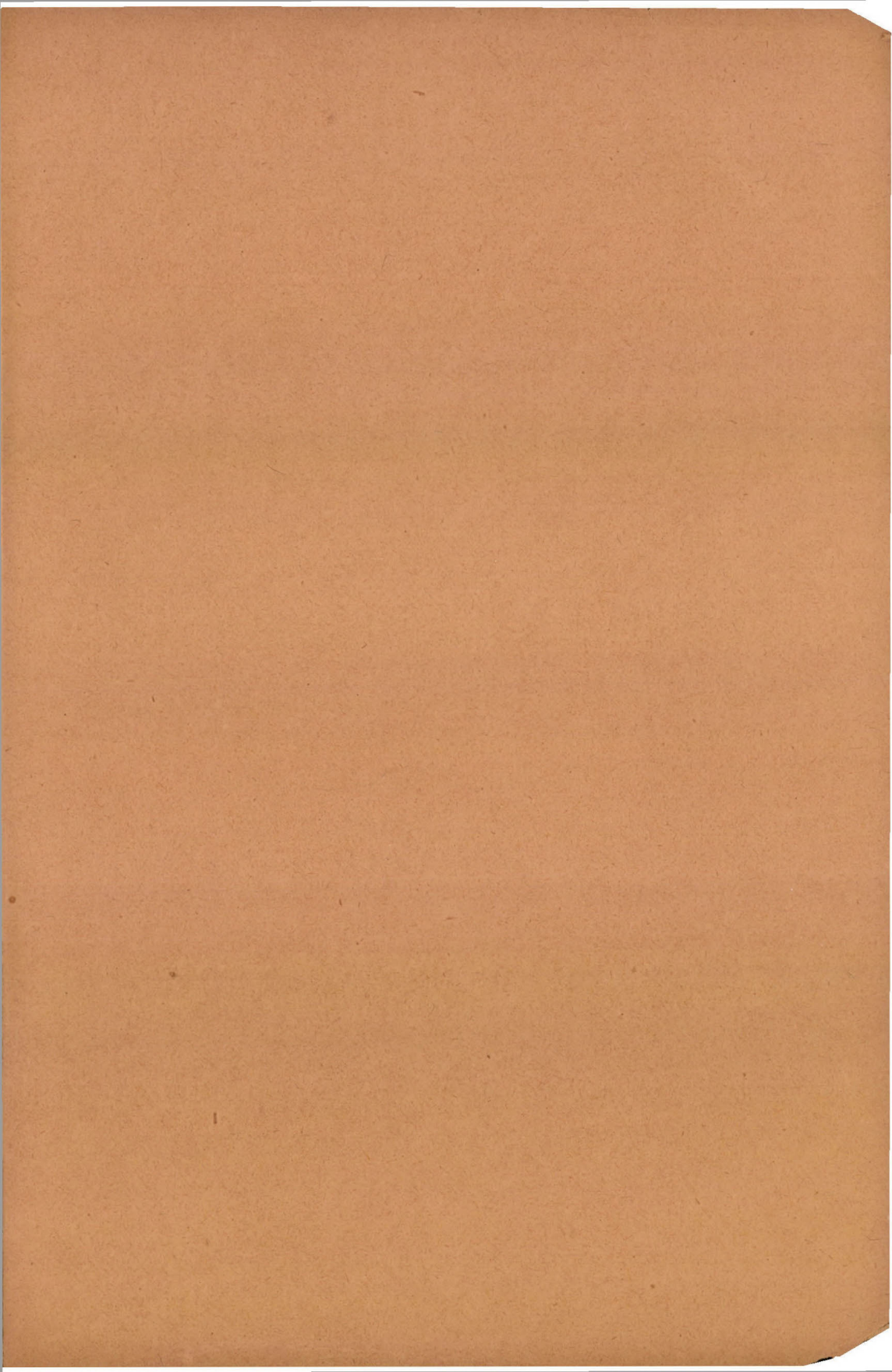
Az említett munkálatok jókora része először a Nyelvtudományi Közleményekben jelent meg s aztán belőlük lenyomtatva könyvalakban. Ugyanígy más rokon nyelvekből való szövegek és szótári adatok is, nevezetesen: *Genetz Arvid kóla-lapp* nyelvmutatványai (1874), *Setälä Emiltől* egy kis *liv* nyelvmutatvány és egy *vepsä* daltöredék (1889, 1890), *Wichmann György* urzsumi *cseremisz* (1908), *Fokos (Fuchs) Dávid* *zürjén* (1913) és *Pápay József* *északi-osztják* szövegei (1910); *Szilasi Móríc* *cseremisz* szótára, amely *Genetz Arvid* közreműködésével készült (1901), a *Pápai Károly* gyűjtései alapján *Munkácsi Bernáttól* összeállított *déli-osztják* szójegyzék (1896) és *Patkanov Szerafim* *írtisi-osztják* szójegyzéke (1902). A világháború alatt a nyelvtudományi bizottság előmozdította a hadifogolyok körében való nyelvanyag-gyűjtést, és ezen az úton sok *cseremisz*, *zürjén* és *vojják* népköltési termék és szótári adat gyűlt össze.

A Nyelvtudományi Közleményekben a szövegközléseken és a szótári munkálatokon kívül az utóbbi évtizedekben sok finnugor hangtani, alaktani és mondattani leíró dolgozat és értekezés jelent meg. Ezek közül csak egynéhány olyat emelek ki, amely vagy az egész finnugorságra kiterjed, vagy a szorosabb értelemben vett magyar nyelvtudományt érdekli.

Megjelent *Setälä Emil*nek egy hangtani értekezése, az ő nagy-jelentőségű fokváltakozási elméletének első kidolgozott fejezete, amelyet Akadémiánkban mutatott be (1896). Komoly és legalább részben megállható eredményekkel járó kísérletek történtek annak a megállapítására, hogy a magyar magánhangzók minő ugor és finnugor alapnyelvi hangokból fejlődtek; az előbbi kérdéssel *Munkácsi Bernát* (1895), az utóbbival *Gombocz Zoltán* foglalkozott (1910). *Halász Ignác a finnugor és a szamojéd nyelvcsalád rokonságáról* írt (1893—94), s az ő tanulmányának megjelenése óta tekinthetjük e rokonságot tudományosan bebizonyítotttnak.

1920 elején a nyelvtudományi bizottság elhatározta, hogy — mintegy betetőzéséül az eddigi munkálkodásnak — megiratja a magyar és a finnugor nyelvtudomány kézikönyvét. *A magyar nyelvtudomány kézikönyvének* megírására 18-an szövetkezünk, s a könyvnek meg van már írva a fele, de megjelenése a mostoha viszonyok miatt eddig csak a hatodik füzetig haladhatott. Ez a könyv magában fogja foglalni rendszerbe szedve az eddig elért biztos eredményeket, megszerezve sok újjal, amely a mostani kutatásokból áll elő, és rá fog mutatni megoldatlan kérdésekre, kijelölve a további bűvárkodás céljait és útjait. Így fog benne összekapcsolódni mult, jelen és jövő.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.